

УДК 330.322; 339.9.01

Жданова Людмила Леонідівна

*д. е. н., професор кафедри загальної економічної теорії та економічної політики,
Одеський національний економічний університет (Україна)*

ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

***JEL classification:* E220; F620**

Сучасна економіка України значною мірою включена у світовий економічний простір. Частка експорту у ВВП протягом минулих років XXI століття коливається на рівні 40–50%.

За ступенем відкритості вітчизняна економіка відповідає економікам країн ЄС, тобто розвиненим країнам. Проте, структура вітчизняного експорту значно відрізняється від розвинених країн. В українському експорті переважає проміжна продукція, а саме аграрна продукція, сировина, метали, тоді як у експорті розвинених країн – готові до використання інвестиційні та споживчі блага. Така структура експорту міцно пов'язує експортерів сировини з експортерами готової продукції: і у перших, і у других відтворення спожитого капіталу за вартістю та натурально-речовою формою можливо лише при посередництві експортно-імпортних операцій.

Відмічена різниця у структурі експорту України і країн ЄС є наслідком різниці у інституціональній структурі їх економік: в одному випадку існують внутрішні мотиви і стимули розвитку НТП, у другому вони відсутні. Усвідомлення такої різниці веде до розробки теоретичних засад економічної політики, спрямованої на подолання відмічених розбіжностей. Теоретичним підґрунтям такої політики стала концепція індустріалізації. Розроблено дві моделі індустріалізації – на основі імпортозаміщення та експортоорієнтації.

Модель індустріалізації на основі імпортозаміщення розробили автори теорії периферійного капіталізму в середині XX століття для великих країн Латинської Америки – Аргентини, Бразилії, Мексики. У 60-70-і рр. XX століття ця модель індустріалізації була прийнята деякими країнами «третього світу» при розробці їхніх стратегій розвитку. Серцевиною цієї моделі є захист вітчизняної обробної промисловості від конкуренції зі світовими виробниками. Такі умови виробництва призвели до неконкурентоспроможності промислових товарів цих країн на світовому ринку, які на внутрішньому, при послабленні протекціоністських заходів, стали витіснятися більш досконаліми імпортними зразками. Зниження курсу національної валюти для штучної підтримки конкурентоспроможності експорту призвело до зростання спекуляцій на облігаціях держпозики і відтоку валюти. Знижений курс національної валюти робив імпортну техніку, машини та обладнання непомірно дорогими для національних ринків, що стримувало технічне вдосконалення виробництва і одночасно створювало стимули для експортної орієнтації сировинних галузей, продукція яких, за цих умов, стає конкурентоспроможною на світовому ринку. Зрештою, стратегія імпортозаміщення де факто виявляється такою, що підтримує експортну орієнтацію національних сировинного та аграрного секторів.

Приблизно одночасно зі стратегією імпортозаміщення в деяких країнах Азії була розроблена і застосована стратегія експортоорієнтованої індустріалізації. На основі концепції порівняльних переваг, спочатку – тільки дешевої робочої сили, виробники орієнтувалися на внутрішній і зовнішній ринок одночасно з метою зниження витрат в результаті ефекту масштабу. Жорстка конкуренція за ціною і якістю продукції спонукала їх до постійного вдосконалення виробництва і до інновацій. Стратегію експортоорієнтованої індустріалізації першими здійснили Японія, Республіка Корея, Тайвань, дещо пізніше – КНР. У наступні роки ця стратегія стала домінуючою стратегією розвитку для відсталих економік. Реалізація двох альтернативних стратегій показує, що стратегія експортоорієнтованої індустріалізації загалом не суперечить імпортозаміщенню, яке здійснюється в результаті розвитку НТП і зростання конкурентоспроможності вітчизняного виробництва. Жодну з них не було покладено у розробку економічної політики України.

Протягом усього періоду незалежності економічна політика України характеризується відкритістю національної економіки та її орієнтацією на експорт. При цьому мова не йде про експортоорієнтовану індустріалізацію, а лише про експортоорієнтовану економіку на основі віднос-

них економічних переваг. Як показує досвід багатьох країн світу у XIX і XX століттях ця модель розвитку призводить до швидкої зміни галузевої структури економіки, втрати галузей обробної промисловості та нарощування обсягів виробництва і частки у структурі національної економіки галузей аграрного сектору та добувної промисловості. Зростання продукції цих галузей пов'язане з тим, що вона бере участь лише в ціновій конкуренції, але не бере участі в конкуренції якості; в її ціні відсутній такий структурний елемент як інтелектуальна рента, що є іманентною структурною частиною ціни високотехнологічних товарів. Саме з цієї причини обмін аграрно-сировинних товарів на високотехнологічні промислові товари має нееквівалентний характер. Інтелектуальна рента, як штучна монопольна рента, у багатьох галузях може підтримуватися лише силою держави. Її існування у низці галузей цілком може бути нівельовано конкуренцією. Законодавче закріплення права інтелектуальної власності та підтримання його протягом певного часу в тих галузях, де конкуренція може нівелювати інтелектуальну ренту, призводить до того, що юридичні закони суперечать економічним, і перш за все – закону вартості. У цьому випадку юридичні норми і правила зламуються економічними законами, і народжується тінювий ринок контрафактних товарів [1, с. 78].

Заниження курсу національної валюти заради штучної підтримки конкурентоспроможності експорту, яке властиве економічній політиці України, призводить до розриву між цінами внутрішнього і світового ринку. Розрахована у національній валюті структура сукупного попиту виявляється відповідною розвиненим країнам [2; 3]. Розрахована за паритетом купівельної спроможності структура сукупного попиту суттєво відрізняється від розвинених країн. Враховуючи, що національна економіка не виробляє або майже не виробляє елементи основного капіталу, складною проблемою стає відтворення спожитого основного капіталу. Машини та обладнання необхідно закупати на світовому ринку, ціни якого виявляються непомірно високими для національних виробників, що стримує технічне вдосконалення виробництва. Розрахунки за паритетом купівельної спроможності показують, що у XXI столітті лише 9–13% ВВП України складає нагромадження основного капіталу, тоді як у розвинених країнах цей показник підтримується на рівні 16–22%, у КНР сягає 39–42% [4, с. 11]. На машини та обладнання витрачається в Україні 2–3% ВВП, у розвинених країнах – 5–8%, у КНР – 4–6% [4, с. 12].

Економічні наслідки експортоорієнтованої моделі, розробленої емпірично, на основі економічних інтересів соціальних сил, які можуть впливати на формування економічної політики, виявляються негативними для економіки України у цілому. За цих умов формування нової моделі економіки України стає нагальною необхідністю [5, с. 25–30].

Література

1. Zhdanova L. *Institutions for development in socio-economic system of modern Ukraine economic innovations*. 2020. Vol. 2. Iss. 1 (74). Pp. 72–79.
2. Hartwig J. *Structural change, aggregate demand and employment dynamics in the OECD, 1970–2010*. *Structural Change and Economic Dynamics*. 2015. Vol. 34. Pp. 36–45.
3. Чернецкая Л. С. *Структура и динамика совокупного спроса в переходной экономике Украины* : монографія / науч. ред. Л. Л. Жданова. Одесса : Астропринт, 2008. 160 с.
4. Жданова Л. Л. *Сукупний попит в Україні : структура і динаміка в національній валюті і в паритетних показниках*. Економічний аналіз. 2020. Т. 30. № 4. С. 7–13.
5. Звєряков М. І. *Теоретична парадигма сталого розвитку та українські реалії*. Економіка України. 2018. № 10. С. 10–31.